

En slavists erindringer

Uffe Østergård

Thomas Petersens velskrevne bog tager udgangspunkt i personlige oplevelser, og den er særdeles velegnet både til rejser i lænestolen og som medbragt på rejser i det tidligere Sovjetunionens område

Thomas Petersen: **Min vej østover. Rusland, Sibirien, Baltikum, Ukraine, Centralasien, Kaukasus.** *Books on Demand, København 2010.*

Thomas Petersen var i næsten 35 år ansvarlig for undervisningen i russisk og sovjetisk historie og samfundsforhold ved Slavisk Institut, Aarhus Universitet. I 1999 blev han ramt af en hjerneblødning og måtte trække sig tilbage. På beundringsværdig vis har han kæmpet sig tilbage og udnyttet sit handicap til at generindre og gennemskrive sin livserfaring med studiet af russiske og sovjetiske samfundsforhold.

Afstanden til det akademiske liv har han brugt til at inddrage sine personlige erfaringer i beskrivelsen af Sovjetunionen og det moderne Rusland. Det er et held. Ubesværet og velskrevet tager han udgangspunkt i sine personlige oplevelser fra studieophold og organiserede

rejser med studerende og mange forskellige faggrupper, der har benyttet ham som russiskkyndig rejseleder. Det giver troværdighed, samtidig med at det gør det muligt for ham at reflektere over det vanskelige problem med at beskrive, hvad han så, på godt såvel som ondt, samtidig med at holde en kritisk og samtidig forstående distance, især til kommunistisk propaganda og indoktrinering.

Oplevelserne kombineres med længere og kortere redegørelser for den historiske baggrund for de forskellige dele af det store kontinent, hans beretninger stammer fra. Fremgangsmåden kan bedst karakteriseres som ræsonnerende beskrivelse. Det finder nogle samfundsforskere uteoretisk, men jeg tror, de vil blive overbevist af værdien ved at læse denne bog. Især da fremstillingen suppleres med velvalgte citater fra den klassiske russiske litteratur,

Pusjkin, Gogol, Dostojevskij, Tolstoj osv. Man bliver klog på Rusland og russisk tradition, samtidig med at man får placeret det kommunistiske diktatur i en omfattende mentalitetshistorisk sammenhæng med resten af den russiske historie.

Uretfærdig kritik

Den beskrivende tilgangsvinkel til sovjetiske forhold blev Thomas Petersen uretfærdigt kritiseret for som fagligt ansvarlig for de russiske opslag i Den Store Danske Encyklopædi i 1990'erne. Hans forsøg på at forstå og forklare snarere end at dømmе påkaldte sig efter Sovjetunionens opløsning og diskrediteringen af kommunismens idealer kritik fra mange nye hellige – samt selvfølgelig også nogen som Bent Jensen, der havde fordømt Sovjetunionen hele tiden.

Men for en historiker, der har gennemgået samme uddannelse som Thomas Petersen – oven i købet ved samme universitet og i et vist omfang med de samme lærere – er det dejligt at se den historiske fremgangsmåde så godt udfoldet i et forsøg på at udrede komplicerede forhold uden at have facitlisten klar i hånden.

Man føler sig i gode faglige hænder i fremstillingen, der systematisk inddrager og analyserer de russiske begreber. Disse er endda læservenligt transskriberet til latinske bogstaver, så man ikke skal kæmpe med

det kyrilliske alfabet, men kan læse de originale russiske ord sammen med oversættelsen til dansk. Sådan skal man udnytte sin faglige kunnen til at henvende sig i øjenhøjde til læserne, dvs. uden at overvurdere deres viden, og uden at undervurdere deres intelligens og interesse.

Samtidig har Thomas Petersen som sagt skrevet sig selv med ind i fremstillingen uden at virke påtrængende privat.

Sin baggrund for studiet af russiske forhold giver han i et kort afsnit om sit faglige liv fra gymnasietiden på Tønder Statsskole til uddannelsen på det første hold af såkaldte 'russerløjtnanter' i 1957-58, et halvt år som efterretningsofficer ved flyvestation Skrydstrup til studiet af historie og russisk ved Aarhus Universitet og virksomheden som først gymnasielærer i russisk og siden universitetslærer med ansvar for at opbygge studiet af russiske og sovjetiske samfundsforhold på Aarhus Universitet.

Kapitlet er kort, og det kunne egentlig have været interessant at få flere oplysninger om, hvordan han har grebet den ikke ukomplicerede opgave at kombinere sprogstudium med studiet af samfundsforhold an. Men så var det blevet en anden bog, som nok ikke ville være af primær interesse for *Udenrigs'* læsere. Man må ønske, at Thomas Petersen får tid og kræfter til at skrive særskilt om dette på samme måde, som han har beskrevet sin opvækst i et oprin-

LITTERATUR

deligt hjemmetysk landbohjem uden for Tønder i 1950'erne og gymnasietiden i Tønder Statsskole i *Søndersjyske Årbøger* fra 2007. Han husker så mange præcist sansede detaljer, at man imponeres som læser og tror på beskrivelsen af en tid, der i dag virker umådeligt fjern. Jeg ved ikke, om det er hjerneblødningen der har bragt oplevelserne så skarpt frem i hans erindring, men man imponeres over detaljerigdommen i erindringerne såvel som i den foreliggende bog.

I *Min vej østover* nøjes han med korte referencer til enkelte af de andre russerløjtnanter, bl.a. de senere kendte akademikere som historikeren Aage Trommer og romanisten Jørgen Schmidt-Jensen, der som talsmænd for det selvbevidste hold russiskstuderende officersaspiranter gennemheglede kommandanten for sprogskolen under anvendelse af al den filosofiske metode, de havde tilegnet sig i filosofikum, samt gode portrætter af lærerne.

Trods det primitive lærebogsmateriale i form af amerikanske hefter med NATOs emblem stemplet udenpå fornemmer man, at undervisningen var god og resultatet i form af kendskab til russisk imponerende. Også selv om deltagerne som kommende efterretningsofficerer ikke kunne besøge landet, der jo var fjenden. Det fik Thomas Petersen til gengæld rig mulighed for at rette op på senere, som det fremgår af bogen.

Det er erfaringerne med rejser i Rusland, samtaler med russerne og studiet af russisk sprog, samfund og historie i det meste af en menneskealder, der er baggrunden for fremstillingen, fra det første besøg i Moskva i 1965 til slutningen af 1990'erne.

Vi præsenteres for det sovjetiske system i praksis, ikke blot i de russiske områder, herunder Sibirien, men også det sovjetiske imperium i form af Ukraine, Baltikum, Kaukasus og Centralasien før, under og efter omvæltningerne i 1980'erne og 1990'erne.

God rejsefælle

Disponeringen er meget fornuftigt geografisk og ikke kronologisk. Det betyder, at bogen er velegnet til at tage med på rejser i landet, så man kan læse afsnittene, især de historiske, på stedet med udsigt til de bygninger, pladser og hoteller af meget forskellig standard der beskrives så veloplagt. Ganske vist går byggeriet i Moskva i dag så hurtigt, at man ikke kan bruge bogen som geografisk guide. Men det er underordnet, for sporene er der stadig trods de mere eller mindre smagfulde skyskrabere, borgmester Jurij Luskov og hans byggemagnat af en hustru får smækket op i stedet for de gamle historiske bygninger.

For det er mest i Moskva, at det går så hurtigt. Når man kommer uden for metropolen, står tiden me-

get mere stille. Det gælder især på landet, som skildres så intenst, at man føler selv at køre ad de uendelige landeveje, som ved skildringen af et ophold i byen *Toropets*, der ligger uendelig langt fra alting.

Som han skriver: "Det er let nok at finde vejen til *Toropets* – ligeud hele vejen, næsten da. Fra Skt. Petersborg stikker man blot næsen mod syd, vælger Kijev-Odessa vejen og kører cirka 500 km, drejer så til venstre ad første asfalterede vej. Så kommer man lige fluks ind i hjertet af en af Ruslands tusindvis af helt almindelige småbyer – *Toropets*, der dog har den historiske kvalifikation, at den i middelalderen har huset nordiske vikinger."

Efter denne introduktion følger en kort redegørelse for vikingernes færden i Rusland med et velvalgt citat fra Nestors krønike, inden det går videre med beskrivelsen af samtalerne med de lokale, der havde fået den dristige idé at ville satse på turisme og udveksling med Danmark – det var baggrunden for Thomas Petersens besøg.

Men vi får at vide, hvorledes denne forbindelse blev anledning til gentagne besøg af hans studerende på et hold under Åbent Universitet, der resulterede i en publikation om *Toropets*. Skildringen af landområderne, både i Rusland og i Ukraine, udnyttes også til en redegørelse for Stalins udryddelse af store dele af landbefolkningen i 1930'erne. Her får vi oven i købet en ubesværet,

mindre begrebshistorisk redegørelse for betydningen af det skæbnesvangre ord kulak.

Den eneste indvending man have mod dispositionen, der blander oplevelse, historie og analyser er, at der mangler et indeks. Det ville være fx praktisk at kunne følge historien om vikingerne op med det der står i kapitlet om Kijev, ligesom det vil være en hjælp at kunne følge de forskellige dele af fremstillingen af historien om kosakkerne, der bringes i kapitlerne om Sibirien, Kaukasus og Ukraine.

Man kan også diskutere fraværet af henvisninger. Jeg ynder selv præcise henvisninger med forfatter og sidetal. Men må indrømme at være i mindretal, bl.a. i dette tidsskrift, der nødtigt bringer litteratur og aldrig henvisninger. Så Thomas Petersens fravalg af den form for dokumentation har nok flertallet på sin side. Og med lidt arbejde kan man sagtens identificere hans kilder, idet fremstillingen er skrevet dokumenterende og diskuterende, blot ikke med noter og alfabetisk litteraturliste.

Obligatorisk læsestof

Som man kan forstå, er jeg yderst begejstret for bogen og vil varmt anbefale den, såvel til rejser i lænestolen som medbragt på rejser i hele den tidligere Sovjetunions område. Man bliver klogere på historien, underholdes godt og kan sammenligne

LITTERATUR

hans oplevelser gennem tredive år med, hvad man selv ser. Og så er fremstillingen ved hjælp af internettet endda ført helt op til i dag, således at der er diskussioner af den russiske krig mod Georgien, nationalismen i Ukraine etc.

Denne bog må være obligatorisk på Udenrigspolitisk Selskabs studierejser i fremtiden. Men kan også læses med stort udbytte af dem, der bliver hjemme eller allerede har været der. Måske især kapitlet om jernbanerejserne til og i Rusland, med forklaring på den forskellige skinne-

bredde. De første rejser til og i landet foregik med tog, en rejseform de færreste i dag vil vælge. Bortset fra den transsibiriske jernbane, som Thomas Petersen til gengæld aldrig har taget sig tid til. Heldigvis har han nået så umådeligt meget andet. Og husker det så han kan dele det med os andre.

Uffe Østergård er professor i europæisk historie, CBS, tidligere mangeårig kollega med Thomas Petersen på Aarhus Universitet – og student fra Tønder Statsskole, om end otte år efter ham.